

УДК 373.5.015.311-052:316.647.6
DOI:10.31339/2617-9598-2018-2(2)-26-32

Брецько Ірина Іванівна
доцент, канд. психол наук
Марушка Вікторія Ярославівна
студентка магістратури, спеціальність «Психологія»
Королович Інна Володимирівна
студентка, спеціальність «Психологія»
Мукачівський державний університет

ВПЛИВ КОНФОРМІЗМУ НА САМООЦІНКУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

***Анотація.** В статті розглядається особливості конформізму як психологічної характеристики особистості. Здійснено теоретичний аналіз літератури, щодо обраної теми та систематизовано інформацію про вплив конформізму на самооцінку учнів старших класів. Проведено експериментальне дослідження для підтвердження гіпотези про вплив конформності на самооцінку учнів. Визначено, що адекватна самооцінка сприяє досягненню внутрішньої узгодженості. Діяльність, що становить невід'ємний компонент самооцінки, виконує регулюючу функцію в самооцінці. Самооцінка є однією з ланок процесу саморегуляції діяльності та виступає тим утворенням в структурі особистості, яке піддається впливу ззовні.*

В статті також зазначається, що вчителям і батькам слід звернути особливу увагу на спілкування дітей, простежити, як вони взаємодіють з групою, чи вміють відстояти свою точку зору, висловити свою думку, тому як саме це якість, яке безпосередньо залежить від рівня самооцінки, формує відсутність конформізму.

***Ключові слова:** конформізм-нонконформізм, конформна поведінка, пубертатний період, самооцінка, індивідуально-психологічні особливості індивіда.*

Постановка проблеми. Людина поступлива по відношенню до думки більшості, часто схильна до того, що погоджується, не виражає супротиву груповому тиску, було відомо задовго до будь-яких психологічних досліджень. Відомо, що схильність до конформних реакцій змінюється з віком: діти в цілому більш конформні, ніж дорослі; а найбільш залежні від думки групи підлітки. Вони, при всій орієнтації на утвердження серед однолітків, характеризуються високим конформізмом в групі [5]. В старшому шкільному віці зростає пріоритет незалежних рішень, проте конформність в спілкуванні зі значущою групою однолітків, рідше дорослих, ще досить велика (наприклад, різні юнацькі злочинні групи). А тому в своїй роботі шкільний психолог чи соціальний педагог часто стикається з проблемами, що пов'язані з такою неконструктивною поведінкою підлітків, явищами маніпулювання в підлітковому середовищі, примушуванням однолітків, що проявляють високий ступінь конформізму, підкорятися асоціальним нормам групи.

Водночас більш глибокий аналіз окресленої проблеми показує, що більша увага надавалася питанням класифікації і визначення конформізму, а також варіантам пояснення цього феномена, ніж методичним аспектам навчання опору маніпулювання у групі. Крім того, хоча й при дослідженнях проявів конформності вказується на вплив різних чинників, у тому числі й самооцінки, однак це питання стосовно підліткового віку не є достатньо розкритим, що і стало метою нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз відповідної літератури показує, що питання вікових особливості підлітків, які зумовлюють прояв ними конформізму, описані в працях Е. Еріксона, І. С. Кона, Х. Ремшмідта, Д. І. Фельдштейна та ін. Власне конформна поведінка розглядалася такими психологами, як Е. Берн, М. Джеймс і Д. Джонгвард, А.Б. Добровіч, Е. Л. Доценко, В. Каппоні і У. Новак, В. Сатир і Е. Фромм ін [4, 5].

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні впливу конформної поведінки сучасних учнів старших класів на таку характеристику особистості як - самооцінка.

Виклад основного матеріалу. Конформізм повсякденно існує в малих групах на роботі, в групах по інтересах, в сім'ї і впливає на індивідуальні життєві установки і зміну поведінки. На рівні буденної свідомості це поняття має позитивне, негативне і нейтральне значення.

Конформізм - це зміна поведінки або переконання людини, яка виникає в результаті реального або уявного тиску групи. Виявляти конформність означає не тільки чинити так, як чинять інші, а й піддаватися впливу цих «інших» [1]. У визначенні конформізм мали означення три різні хоч зовні подібні між собою явища:

- вираз відсутності у людини власних поглядів, переконань, слабкість характеру, пристосування;
- вплив однаковості у поведінці, згоди особистості з поглядами, нормами, ціннісними орієнтаціями більшості оточуючих людей;
- результат тиску групових норм на індивіда, який внаслідок цього тиску починає діяти, думати, відчувати подібно до інших членів групи.

Є два типи конформної поведінки: внутрішнє і зовнішнє підпорядкування індивіда групі.

Зовнішнє підпорядкування виявляється у свідомому пристосуванні до думки групи, яке супроводжується гострим внутрішнім конфліктом, і у свідомому пристосуванні до думки групи без яскраво вираженого внутрішнього конфлікту.

Внутрішнє підпорядкування полягає в тому, що частина індивідів сприймає думку групи як свою власну і підтримує її не тільки в конкретній ситуації, а й за її межами. Йдеться, як про бездумне прийняття думки групи через вироблення власної логіки пояснення здійсненого вибору [3].

Конформна поведінка виникає тільки у разі конфлікту (реального чи уявного) між індивідом та групою.

Конформна поведінка виникає тільки в ситуації тиску (впливу групи). При цьому важливим є те, що цей тиск здійснюється не як пряма погроза, а саме як психологічна: через оцінки, спільну думку, образливий жарт).

Важливими чинниками конформної поведінки є групові. До них належить розмір групи, її структура, міра згуртованості.

Прояв конформізму обумовлюється безліччю факторів. Частина з них були досліджені експериментально, наприклад, Соломоном Ашем. Виділяються наступні фактори:

- Індивідуально-психологічні особливості індивіда (рівень інтелекту, ступінь навчованості, стійкість самооцінки, рівень самоповаги, потреба в схваленні і так далі).

- Мікросоціальної характеристики індивіда (статус і роль індивіда в групі, значимість групи для індивіда і так далі).

- Ситуаційні характеристики (особистісна значимість обговорюваних проблем для індивіда, рівень компетентності індивіда і членів спільноти, приймається чи рішення публічно, у вузькому колі або наодинці і так далі).

- Статеві характеристики індивіда.

Самооцінка - складне особистісне утворення, особистісний параметр розумової діяльності. Вона виконує, в тому числі, і регулятивну функцію. Ефективність навчальної діяльності школяра залежить не тільки від системи добре засвоєних знань, володіння прийомами розумової діяльності, але і від рівня самооцінки. Є тісний зв'язок між успіхами в навчальній діяльності та розвитком особистості.

Вивчивши терміни "конформізм" і "самооцінка", можна зробити висновок, що вони безпосередньо пов'язані один з одним. Особливо важливо простежити формування конформного поведінки в молодшому підлітковому віці, так як самооцінка бурхливо формується в цей період, як вище сказано, підліток бачить себе таким, як про нього говорять, як його представляють навколишні. Вчителям і батькам слід звернути особливу увагу на спілкування дітей, простежити, як вони взаємодіють з групою, чи вміють відстояти свою точку зору, висловити свою думку, тому як саме це якість, яке безпосередньо залежить від рівня самооцінки, формує відсутність конформізму [1].

Неконформна поведінка створює задатки лідера, а особистість лідера не може існувати без адекватного рівня самооцінки. Якщо підліток забитий, тихий або навпаки занадто агресивний, це може говорити про його неадекватної або занижену самооцінку, про те, що він буде знаходитися в постійному конфлікті з групою, внутрішньому або зовнішньому. Тут буде проявлятися зовнішня і внутрішня форми конформного поведінки.

Безумовно, складно сформувати всі позитивні якості, риси характеру і особистості у підлітка, та й, власне, такого не буває. Але, якщо все, ж самооцінка занижена і проявляється конформне поведінку, то потрібно намагатися поступово "переробити" ці якості в кращу сторону, при цьому, спершу, навчити його справлятися з негативними і негативними ситуаціями і виходити з них [3]. Сучасні практики сходяться на думці, що типова риса підліткової групи – надзвичайно висока конформність. Перехідний вік – час конформізму [4], коли один залежить від всіх, і часом готовий беззаперечно виконати те, на що його підштовхує група.

З метою виявлення психологічних відмінностей формування конформізму в підлітковому віці нами було поведене дослідження, яким було охоплено учнів 8-Б класу ЗОШ №1 м. Мукачева. Це були підлітки 13-14 років загальною кількістю 18 чоловік – 9 хлопчиків і 9 дівчаток.

Зазначимо, що при опрацюванні отриманих результатів за 14-факторним особистісним опитувальником Кеттела особлива увага нами зверталася на фактор Q2, який характеризує конформізм-нонконформізм. Було встановлено, що 7 учнів – 44 % від загальної кількості – показали високий ступінь конформізму (рис. 1). З них було 3-є хлопчиків і 4 дівчаток.

Це вказує на хоч і невелике, але переважання високих показників у дівчаток.

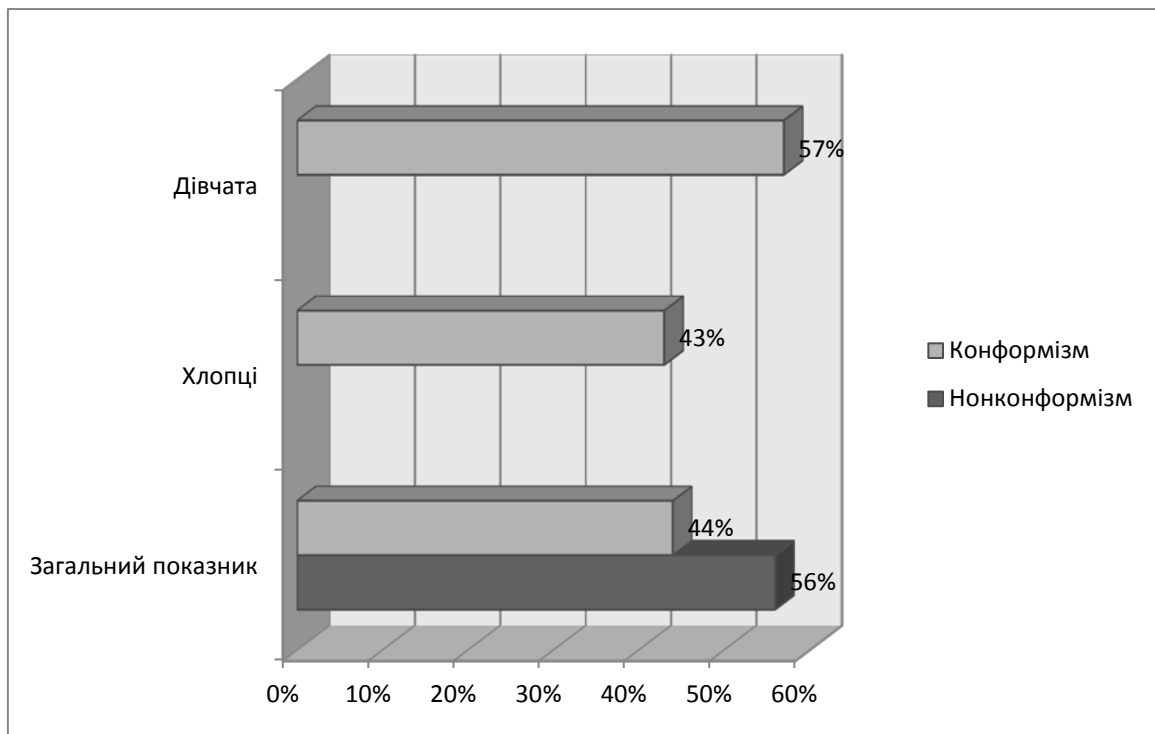

Рис. 1. Розподіл показників підлітків за фактором «конформізм-нонконформізм»

Однак загалом цей відсоток перевищує встановлені 34%, про які говорив Соломон Аш [4], що зумовлене впливом вікових особливостей досліджуваних, зокрема, характерною підлітковою конформністю.

Результати дослідження рівня самооцінки за методикою С. Будассі

Опитувані оцінювались за рівнем вираженості показників самооцінки і були розділені на 5 груп: низький рівень самооцінки характеризували показники від -1 до 0, занижену самооцінку мали учні, у яких рівень самооцінки коливався від 0,01 до 0,3, адекватна самооцінка відповідала показникам 0,31-0,6, завищена – 0,61-0,85 і високу самооцінку характеризували показники від 0,86 до 1 (рис. 2).

Рис. 2 Рівні самооцінки у досліджуваних учнів

Таким чином, виявлено, що в учнів переважає дещо завищена самооцінка 39% осіб та адекватна – 27%. Рівень самооцінки виражає ступінь реальних та ідеальних або бажаних уявлень про себе. Адекватну самооцінку з тенденцією до завищення можна прирівняти до позитивного ставлення до себе, до самоповаги, прийняття себе, відчуття власної повноцінності. Учні з високим рівнем самооцінки – 16%, це може свідчити про те, що вони мають високі досягнення, внаслідок цього в них підвищуються вимоги до себе. 14% учнів мають занижену та 4% - низьку самооцінку. Низька самооцінка може бути пов'язана з негативним ставленням до себе, неприйняттям себе, відчуттям власної неповноцінності.

Адекватна самооцінка сприяє досягненню внутрішньої узгодженості. Діяльність, що становить невід'ємний компонент самооцінки, виконує регулюючу функцію в самооцінці. Самооцінка є однією з ланок процесу саморегуляції діяльності та виступає тим утворенням в структурі особистості, яке піддається впливу ззовні.

Таким чином, можна припустити, що регулююча функція самооцінки по відношенню до діяльності проявляється по ряду напрямлень: вона впливає на вибір власних цілей людини, визначає характерні для неї емоційні та мотиваційні стани, в багато чому обумовлює характер оцінки та ставлення людини до досягнутих нею цілями. Проте неважко припустити, що і особливості протікання діяльності, її наслідки в багато чому впливають на самооцінку індивіда [5].

Висновки і перспективи. Таким чином, як показав аналіз отриманих результатів, учням, в більшості притаманний середній рівень самооцінки з тенденцією до завищення (66% - за Методикою Будасі). Такі результати можуть слугувати підставою для того, що у юнаків та дівчат 13 - 14-ти років на перший план виступають взаємовідносини у колективі, спілкування з товаришами, з дорослими, творча діяльність, громадська робота – все, що пов'язано з моральними проблемами і самоствердженням особистості. Вони володіють такими особистісними характеристиками, як впевненість у своїх можливостях, задоволеність своїми здібностями, темпераментом і характером, своїми знаннями, уміннями і навичками. Також спостерігається адекватна самооцінка, висока вимогливість до себе, відсутність самовдоволення, скромність, повага до інших людей. Низький рівень самооцінки виявлений у 4% за методикою Будасі, а високий рівень у 16%.

Провівши емпіричне дослідження конформізму учнів старших класів ми отримали дані, згідно яких в 44% досліджуваних виявили конформізм, який доречі переважав у дівчаток, що в принципі і підтверджує теорію гендерної схильності до конформізму.

Таким чином досліджуючи рівень самооцінки та впевненості в собі, було виявлено, що низький рівень переважає у тих самих учнів, що проявили конформність. Перспективою подальшого дослідження є підбір тренінгових вправ для підвищення самооцінки та формування нон-конформізму в учнів старших класів. Досліджуючи рівень самооцінки та впевненості в собі, ми помітили, що низький рівень переважає у тих самих учнів, що проявили конформність. Перспективою нашого подальшого дослідження є підбір тренінгових вправ для підвищення самооцінки та формування нонконформізму в учнів старших класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдрахманова З.Б. Зависимость самооценки от интраличностного и интерличностного сравнения детей / З. Б. Абдрахманова // Вопросы психологии. – 1975. – Вып. № 5. – С. 138-142.
2. Ананьев Б. Г. К постановке проблемы детского самосознания / Б. Г. Ананьев // Известия АПН РСФСР. – 1948 – Вып.18. – С.111–115.

3. Бернс Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание / Р. Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 367с.
4. Верлока В. Е. Ідентичність особистості: етико-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Етика» / В. Е. Верлока. – К, 2006. – 20 с.
5. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / [О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук, І.С. Булах та ін.]. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

REFERENCES

1. Abdrakhmanova, Z. B., 1975. Zavysymost' samoosnenny ot ynterlychnostnoho y ynterlychnostnoho sravnenyya detey [Self-esteem dependence on intrapersonal and interpersonal comparison of children]. Psychology issues, 5, pp.138-142.
- 2 Anan'ev, B. H., 1948. K postanovke problemy detskoho samosoznannya [On the formulation of the problem of child self-awareness]. News APN RSFSR, 18, pp.111–115.
3. Berns, R. 1986. Razvitye «Ya-kontseptsyy» y vospytanye [The development of "I-concept" and education]. Moscow, Progress.
4. Verloka, V. E., 2006. Identychnist' osobystosti: etyko-filosofs'kyy analiz [Identity of personality: ethical and philosophical analysis]. Candidate of Philosophy sciences. Kiev.
5. Skrypchenko, O. V., Dolyns'ka, L.V., Ohorodniychuk, Z.V., Bulakh, I.S. 2001. Vikova ta pedahohichna psykholohiya [Age and Pedagogical Psychology]. Kyiv, Prosvita.

Summary. *The article deals with the features of conformism as a psychological personality trait. Theoretical analysis of the literature on the chosen topic and systematization of information on the influence of conformism on the self-esteem of senior class pupils has been carried out. An experimental study to confirm the hypothesis of the effect of conformality on students' self-esteem has been conducted. An adequate self-acceptance contributes to the achievement of internal coherence has been determined. Activity, which is an integral component of self-esteem, performs a regulatory function in self-assessment. Self-esteem is one of the links in the process of self-regulation of activity and acts as the entity in the structure of the personality which is responsive to external influences.*

The article also points out that teachers and parents should pay particular attention to communicating children, to see how they interact with the group, or how they can defend their point of view, to express their opinions, because exactly this quality, which directly depends on the level of self-evaluation, forms lack of conformism.

Key words: *conformism-non-conformism, conformal behavior, puberty period, self-esteem, individual-psychological features of the individual.*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>